

اهداگران اسناد کوکب آسمان فرهنگ استار آباد

محمود اخوان مهدوی

کوکب السادات امیرلطیفی مشهور به اشرف، در دوازدهم شهریورماه سال ۱۳۱۲ در محله‌ی میخچه‌گران گرگان متولد شد. پدرش مرحوم سیدابوالقاسم امیرلطیفی از بنیانگذاران فرهنگ و معارف نوین استرآباد و پدربزرگش مرحوم سیدمحمدعلی مشهور به سبط الشیخ، رئیس صلحیه استرآباد بود. مادرش دختر نایب‌الحکومه‌ی استرآباد، مهدی خان ملک مشهور به ساعد لشکر، و مادربزرگ مادری اش دختر محمد مهدی کبیر، تاجر مشهور و از بزرگ مالکان استرآباد بود.

دوران کودکی را تحت تربیت مادر و تعلیمات

پدر گذرانیده، در سن پنج سالگی در کلاس‌های تهیه (آمادگی) زیر نظر خاله‌ی خود، زهرا خانم ملک، حضور یافت. تحصیلات ابتدایی را از کلاس اول تا ششم در دبستان سوم اسفند^۱ سپری کرد و وارد دبیرستان پروین^۲ شده و پس از دریافت دیپلم، در سال ۱۳۳۲ در همان دبیرستان به آموزگاری مشغول شد. در مهرماه ۱۳۳۴ با دکتر حبیب الله سپهری ازدواج کرده و از سال ۱۳۳۶ زندگی او وارد مرحله‌ای جدید از فعالیت‌های آموزشی - تربیتی گردید. وی به همراه همسرش، دکتر سپهری که دامپزشک بود، سال‌های متمادی در دورافتاده‌ترین نقاط ایران به آموزش کودکان و نوجوانان مشغول شده و لحظه‌ای از خدمات فرهنگی - اجتماعی فروگذار نکرد.

اشرف امیرلطیفی به واسطه‌ی فعالیت‌های فرهنگی - اجتماعی پدرش، از همان کودکی با فرهنگ نوین آشنا شده و دغدغه‌ی اعتلای فرهنگ اجتماعی بر پایه‌ی تدبیر و انسانیت در وجود وی ریشه دوانید. آموزش‌های مادرش به عنوان مدیر تربیتی خانواده و تعلیم سختگیرانه و سازنده‌ی

۱ - همان مدرسه‌ی تقوی، واقع در کوچه‌ی تقوی، محله‌ی سرچشمه‌ی گرگان.

۲ - واقع در محل مدرسه‌ی علمیه دارالشفاء در محله‌ی نعلبندان.

پدر، از وی مدیری جدی و مادری مهربان و فداکار ساخت. از آن جا که فرزند ارشد خانواده بود، بخشی از مسؤولیت های تربیتی مادر به وی محول شده و در هنگام فعالیت های آموزشی در نقاط دوردست ایران، علاوه بر این که برای دانش آموزان، آموزگار و مدیری جدی و متعهد بود، برای آن ها مادری دلسوز نیز به شمار می رفت. دغدغه ی مبارزه با فقر فرهنگی و ناهنجاری های اجتماعی را از پدرش به ارث برد و مانند پدر، خود را در این راه فرسود.

وی که در حوزه ی آموزش کودکان، دوره های آموزشی باغچه بان را سپری کرده بود؛ از سال ۱۳۳۶ تا ۱۳۵۹ در نقاطی چون؛ گرگان، آستانه، رضائیه، مهاباد، قوچان، بابل، لرستان، همدان، سنندج در سمت های آموزگاری، معاونت، مدیریت و سرپرستی دبیرستان ها، دانشسراها و پیش آهنگی، خدمات ارزنده ای داشته و منشاء اثرات خیر بوده است. اشرف امیرلطیفی در طی سالیان خدمت در نقاط دورافتاده و در شرایط سخت سیاسی- اجتماعی با مشکلات و سختی های مختلف و متعدد مبارزه کرد و خم به ابرو نیاورد. اما در روز بیستم آذرماه ۱۳۵۶ خبر ناگواری، پشت او را شکست، سیدابوالقاسم امیرلطیفی، پدر، آموزگار، دوست و همه چیز او درگذشت.

اشرف امیرلطیفی هنوز هم با همان دغدغه ها زندگی می کند. اما با تمام دغدغه ها و دلخونی هایی که برای وطن و مردمش دارد؛ حضورش آرامش بخش است. آن که حضورش، کلامش، سکوتش، حرکتش، سکونش و همه ی وجودش تسکین روح و روان است و منشاء خیر. اشرف از خود نمی گوید، نمی خواهد که بگوید، هرچند درونش به اندازه ی صدها سال حرف است، صدها سال تجربه، صدها سال تحمل مشقت ها، صدها سال دیدن، شنیدن، چشیدن و دم نزدن! برای این آسوه ی زیبایی، آرزوی سلامتی و آرامش می کنیم.

اشرف السادات امیرلطیفی علاوه بر این که در حوزه های فرهنگی- آموزشی و تئاتر از پیشکسوتان شهر گرگان محسوب می شود، سال های زیادی است که در راستای جمع آوری و آرشیوسازی اسناد و اطلاعات تاریخ و فرهنگ بومی سرزمین گرگان همکاری های بی دریغ داشته و دارند.

علاوه بر تعداد بی شماری از عکس ها و اسناد تاریخی که با همت و زحمت این بانوی بزرگوار شناسایی و تصویربرداری شده اند، ایشان بخشی از دست نوشته ها و عکس های متعلق به پدر خود، مرحوم آقاسید ابوالقاسم امیرلطیفی، را نیز اهداء کرده اند که این دست نوشته ها به لحاظ دربر داشتن اطلاعاتی نایاب و نادر، اسنادی منحصر به فرد و بسیار درخور توجه هستند.^۳ که بخشی از آن ها به صورت فهرست وار معرفی می شوند:

مجموعه نمایش نامه ها:

این مجموعه شامل نمایش نامه هایی است که سیدابوالقاسم امیرلطیفی در سال های حکومت رضاشاه، یا خود آن ها را نوشته و یا از نمایش نامه های دیگر اقتباس کرده است. هدف کلی از تحریر و تألیف این نمایش نامه ها، اجرای نمایش هایی در شهر استرآباد (گرگان) به منظور فرهنگ سازی و اصلاح ناهنجاری های اجتماعی بوده است. بخشی از این نمایش نامه ها عبارتند از:

۱- نمایش نامه «مقایسه اوضاع دیروز مملکت با امروز» در پنج پرده (دست نویس). ۱۸ صفحه

۳- با سپاس از زحمات و همکاری خانم سبیده سپهری، فرزند خانم کوکب السادات امیرلطیفی.

در ۹ برگ)

- ۲- نمایش نامه «عمو رجب بچه شده» در یک پرده (دست نویس. ۸ صفحه در ۴ برگ)
- ۳- نمایش نامه «کمندی مالیات بر درآمد» در یک پرده (دست نویس. دو نسخه. نسخه اول ۱۵ صفحه در ۱۵ برگ و نسخه دوم ۷ صفحه در ۵ برگ)
- ۴- نمایش نامه «دزد ماهر» در یک پرده (دست نویس. ۱۳ صفحه در ۷ برگ. ضمیمه کمندی مالیات بر درآمد)
- ۵- نمایش نامه «زمرد گدای سیاه» در دو پرده (دست نویس. ۲۸ صفحه در ۱۵ برگ)
- ۶- نمایش نامه «زهره و منوچهر» در شش پرده (دست نویس. ۲۲ صفحه در ۱۲ برگ)
- ۷- نمایش نامه «مصلی» در انتقاد از ناهنجاری های فرهنگی گرگان در یک پرده (دست نویس. ۲۴ صفحه در ۲۰ برگ. ضمیمه؛ یک صفحه شامل ۵ دوبیتی)
- ۸- نمایش نامه «دختر بوالهوس» تنها یک پرده از آن موجود است. (دست نویس. ۱۳ صفحه در ۱۱ برگ. ضمیمه؛ یک مثنوی در باب دخت وطن در یک صفحه)
- ۹- نمایش نامه «نوانخانه» در توصیف وضعیت تکایای شهر گرگان و زندگی بی خانمان ها در دو پرده. ۱۳۱۸ش (دست نویس. ۶۷ صفحه در ۶۶ برگ)
- ۱۰- نمایش نامه «خلیفه یک شبه» در چهار پرده (یک نسخه دست نویس در ۵۷ برگ و دو نسخه ماشین نویسی هر کدام در ۱۵ برگ)
- ۱۱- نمایش نامه (بدون نام) راجع به وضعیت دختران و پسران دم بخت در دو پرده (دست نویس. ۱۰ صفحه در ۵ برگ)
- ۱۲- نمایش نامه ای در باب زنان و تجدد. (نسخه دیالوگ) نمایش نامه ناقص و آغاز آن ساقط است. (ماشین نویسی شده. ۹ صفحه در ۵ برگ)
- ۱۳- نمایش نامه «حاجی آقا» در یک پرده (دست نویس ۹ صفحه در ۵ برگ)

مقالات پژوهشی

یکی از جدی ترین فعالیت های ابوالقاسم امیرلطیفی، پژوهش در تاریخ و فرهنگ عامه ی سرزمین گرگان بوده است. چنان که با توجه به اسناد و شواهد موجود می توان گفت: یاری گر و پشتوانه ی اطلاعات تاریخی مرحوم مسیح ذبیحی در تألیف بسیاری از کارهای پژوهشی در مورد سرزمین گرگان، بوده است. بخشی از این آثار پژوهشی که اغلب در قالب مقاله هستند، عبارتند از:

- ۱- پژوهشی پیرامون «تاریخچه مراسم چهارشنبه سوری در استرآباد» اسفند ۱۳۵۰ (نسخه ماشین نویسی شده. ۶برگ)
- ۲- پژوهشی پیرامون «تاریخچه تئاتر استرآباد» (دست نویس. ۵ برگ)
- ۳- پژوهشی پیرامون «تاریخچه پرچم در ایران» (دست نویس. دو نسخه. نسخه اول ۵ صفحه در ۴ برگ و نسخه دوم ۴ صفحه در ۴ برگ)

- ۴- پژوهشی پیرامون «تاریخچه آموزش و پرورش و فرهنگ گرگان از آغاز تا سال ۱۳۳۹» (نسخه ماشین نویسی شده. نسخه کپی در ۸ برگ)
- ۵- گردآوری «مجموعه ای از تصنیف های محلی ایران» شامل تصنیف هایی از منطقه ی کتول و ترکمن و ... (دست نویس. دفترچه در ۲۴ صفحه)
- ۶- گردآوری «نود و شش قطعه حقانی کتولی» (دست نویس. ۹ برگ منفصل)
- ۷- گردآوری «چهل و نه قطعه دوبیتی و اشعار محلی سرزمین استرآباد» (دست نویس. ۴ صفحه در ۴ برگ)
- ۸- دوبیتی های عامیانه (دست نویس. ضمیمه نمایش نامه مصلی. یک برگ)
- ۹- یک برگ نُت موسیقی مربوط به موسیقی مقامی روستاهای اطراف گرگان (دست نویس. دو صفحه در یک برگ)

متون انتقادی و فعالیت های اجتماعی

در بین دست نوشته های مرحوم ابوالقاسم امیرلطیفی، پیش نویس هایی از مقالات و یادداشت هایی وجود دارد که نشان گر تلاش وی در راستای مبارزه با فقر فرهنگی و تعالی فرهنگ اجتماعی شهر خود بوده و در ادبیات آن، درد افسوس و حسرتی نهفته است که نشان از دل خون نویسنده دارد.

۱- پیش نویس مقاله «نظری به گرگان» یا «پیش بینی فیلسوف گرگانی» در جواب متنی با همین عنوان که توسط شخصی با نام «د-س» نوشته و در شماره ۱۲۱۲ روزنامه ی ستاره منتشر شده است. امیر لطیفی این متن را خطاب به مدیر روزنامه ی ستاره نوشته و موضوع آن؛ انتقادی است به جریان اصلاحات در شهرستان گرگان که امیرلطیفی از آن با عنوان اصلاحات پوشالی یاد می کند. (دست نویس. دو نسخه. نسخه اول ۸ برگ و نسخه دوم ۴ برگ)

۲- پیش نویس مقاله «شهرستان یاد شده، شهرستان فراموش شده» (دست نویس. یک برگ)

۳- پیش نویس مقاله ای در انتقاد از شرایط فرهنگی- اقتصادی زمان خود. ظاهراً این مقاله را برای مدیر روزنامه ایران فرستاده بوده است. (دست نویس. یک برگ)

۴- پیش نویس مقاله ای «گرگان ای سرزمین علم و ادب، ای مهد سربازان و جانبازان فدایی میهن، ای منطقه ی زرخیز کشور، خدا حافظ!» (دست نویس. دو نسخه. نسخه اول ۴ صفحه و نسخه دوم ۳ صفحه)

۵- پیش نویس نامه به دکتر اقبال و درخواست تأسیس بیمارستان در گرگان. (دست نویس. دو صفحه در یک برگ)

۶- متنی با عنوان شوخی هفته شامل سه لطیفه در قالب دیالوگ در باب زلزله گرگان در سال ۱۳۲۳. (دست نویس. یک برگ)

۷- پیش نویس نامه ای خطاب به مدیر دبستان دخترانه سوم اسفند گرگان در گلایه از تنبیه

دخترش، کوکب امیرلطیفی. (دست نویس. یک برگ)

متون تربیتی- آموزشی

این اسناد از دسته اسناد بسیار نادر و نایابی هستند که علاوه بر این که به برگزاری برخی جلسات در موضوعات مختلف اشاره دارند، در شناخت سخنران این جلسات و آگاهی از متن سخنرانی آن ها نیز راه گشا هستند.

۱- پیش نویس متن سخنرانی در مراسم تأسیس انجمن خانه و مدرسه (دست نویس. سه صفحه در دو برگ)

۲- پیش نویس متن سخنرانی با موضوع آگاه سازی عمومی در باب تجدد و تدین. (دست نویس. یک برگ)

۳- پیش نویس حکایتی با عنوان «یا مولی اگر این بیچاره بی تقصیر است، چوبش کن». (دست نویس. یک برگ)

۴- پیش نویس متن سخنرانی در باب دعوت از مردم در راه پیشبرد اهداف ترویج علم و ترقی فرهنگ (دست نویس. یک برگ)

متون ادبی

۱- بحر طویل با مطلع: «ای سست هرزه گرد هرجائی/ ای برآورده سر به شیدائی». (دست نویس. یک برگ)

۲- یک قطعه ترانه با ادبیات کودکانه که ظاهراً برای نوآموزان دبستان پروین سروده شده است. (دست نویس. یک برگ)

۳- مثنوی دخت وطن (دست نویس. یک صفحه. ضمیمه نمایش نامه دختر بوالهوس)

سایر متون

۱- نامه سیدصادق میرشهیدی، رئیس جمعیت شیر و خورشید سرخ گرگان، خطاب به سید ابوالقاسم امیرلطیفی. (ماشین نویسی شده. یک برگ)

۲- فرم افزایش حقوق سالیانه بازنشستگان آموزش پرورش، مربوط به ابوالقاسم امیرلطیفی. سال ۱۳۵۲. (ماشین نویسی شده. دو نسخه اصلی و دو نسخه کپی)

۳- نامه ی یکی از دوستان روشن دل (نابینا) ابوالقاسم امیرلطیفی، به خط خودش از شاهرود. ۴۴/۱/۲۴. (دست نویس. ۲ صفحه در ۲ برگ)

۴- تبلیغات کاندیداتوری مهدی مقصدلو در انتخابات دوره ۱۵ مجلس شورای ملی در قالب یک غزل و با عنوان «به مناسبت فتح تبریز و انتخابات دوره پانزدهم». (چاپ چاپخانه گرگان. یک صفحه)

۵- یک کتابچه چاپی در قطع جیبی به نظم و نثر، با عنوان «مدیر روشن ضمیر»، سروده ی شخصی با عنوان «افراشته شاعر توده». با موضوع آموزش و پرورش. نکته ی حایز اهمیت این کتابچه این است که برخی ابیات این کتابچه را ابوالقاسم امیرلطیفی با قلم مشکی اصلاح کرده و در مجموع کلیه ی اصلاحات را نیز در یک برگ مجزا نوشته و ضمیمه ی کتابچه کرده است.

- ۶- یک عدد پاکت نامه ی خالی مربوط به دوره پهلوی اول که از اصفهان برای اداره معارف استرآباد و به نام سیدابوالقاسم امیرلطیفی آمده است.
- ۷- دفترچه گواهینامه بین المللی مایه کوبی به نام های ابوالقاسم امیرلطیفی و زینب ملک (دو جلد)
- ۸- گذرنامه ابوالقاسم امیرلطیفی به تاریخ صدور ۱۳۴۲/۱۲/۲۵. (یک جلد)

عکس ها

- یکی از فعالیت های فرهنگی سیدابوالقاسم امیرلطیفی، عکاسی و ظهور عکس است که عکس های برجای مانده از او، نشان دهنده ی از تبحر وی در عکاسی است. اهمیت مجموعه عکس های امیرلطیفی؛ ثبت توضیحات کامل و دقیق در پشت عکس است.
- ۱- عکس تالارهای تخت جمشید.. بدون توضیحات و پشت نویسی (۲ قطعه. ۹×۱۴ سانتی متر. سیاه و سفید)
- ۲- عکس حرم شاه چراغ شیراز، آرامگاه سعدی و چهارراه سعدی. فروردین ۱۳۳۶. عکاس امیرلطیفی. (۴ قطعه. ۹×۱۴ سانتی متر. سیاه و سفید)
- ۳- عکس مسجد شاه اصفهان، پل خواجه، سی و سه پل و پل چوبی. فروردین ۱۳۳۶. عکاس امیرلطیفی. (۵ قطعه. ۹×۱۴ سانتی متر. سیاه و سفید)
- ۴- عکس شط فرات و حرم حضرت عباس (ع). فروردین ۱۳۳۷. عکاس امیرلطیفی. (۵ قطعه. ۹×۱۴ سانتی متر. سیاه و سفید)
- ۵- عکس دورنمای تخت جمشید. بدون توضیحات و پشت نویسی. (۱ قطعه. ۷/۵×۱۰ سانتی متر. سیاه و سفید)
- ۶- عکس از مراحل بازسازی یا مرمت یک بنای دارای سقف گنبدی. بدون توضیحات و پشت نویسی. (۱ قطعه. ۷×۹/۵ سانتی متر. سیاه و سفید)
- ۷- عکس جمعی از کارمندان فرهنگ گرگان در جنگل قرق. سال ۱۳۱۷ش. عکاس: مصطفوی رئیس اداره باستانشناسی. (۱ قطعه. ۶×۹ سانتی متر. سیاه و سفید)
- ۸- عکس از خرابه های شهر جرجان. بدون توضیحات و پشت نویسی (۱ قطعه. ۶/۵×۷/۵ سانتی متر. سیاه و سفید)
- ۹- عکس مراحل ساخت ساختمان دارالترتیه گرگان. بدون توضیحات و پشت نویسی (۱ قطعه. ۷×۱۰ سانتی متر. سیاه و سفید)
- ۱۰- عکس گروهی ایستاده در ایستگاه شاهرود. پشت نویسی به امضاء «م. آذری»، تقدیم شده به ابوالقاسم امیرلطیفی. ۱۳۲۵/۷/۲۰. (۱ قطعه. ۶×۸/۵ سانتی متر. سیاه و سفید)
- ۱۱- عکس پرسنلی ابوالقاسم امیرلطیفی در آتلیه. بدون توضیحات و پشت نویسی (۱ قطعه. ۵×۴ سانتی متر. سیاه و سفید)
- ۱۲- عکس پرسنلی ابوالقاسم امیرلطیفی با لباس فرم پیش آهنگی در آتلیه. با پشت نویسی متأخر. بین ۱۳۱۲ تا ۱۳۱۸ش (۱ قطعه. ۹×۱۳ سانتی متر. سیاه و سفید)